

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת כי תישא, תשס"ט
מספר 800מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

יהושע משרת משה

התיאור הקצר המוסב על יהושע משרת משה – "וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל" (לג:יא), מצוי בסיומה של יחידה המציגה את הליך התקשורת בין ה' למשה ולעם מיד לאחר חטא העגל (לג:ז-יא).

הכתוב מתאר כיצד עקר משה את אוהלו ממחנה ישראל ונטה אותו מחוץ למחנה. כאשר ביקש ה' להיוועד עם משה, הוא עשה זאת באופן מוחשי באמצעות עמוד הענן, מייצג השכינה, שעמד בפתח האוהל לעיני כל ישראל. תגובת העם שעקב אחר ההתוועדות המוחשית מוצגת כמפגינה כבוד רב למנהיג (בקימה) ולה' (בהשתחויה). יש להניח שכאשר פנה העמוד בתום ההתוועדות, שב משה למחנה כדי למסור את ציוויו של ה' לעם. בסיום תיאור זה נמסר על מנהגו זה של יהושע משרת משה אשר "לא ימיש" מתוך אוהלו של משה.

היגד קצר זה על יהושע זכה להארה בדברי חז"ל אשר ראו במשרת משה דמות מופת של תלמיד הדבק ברבו ובתורתו ואיננו פוסק לרגע ממשנתו.¹ אולם התר אחר פשוטו של מקרא ינסה לבקש את משמעו של הכתוב על יהושע בהקשרו המיידי. תיאור נהגו של יהושע עומד בניגוד לתיאור נהגו של משה בחלקו הראשון של הפסוק. משה נע בין אוהל מועד, שבו הוא זוכה להתגלות נבואית, ובין המחנה, שבו הוא מוסר את תוכנה של ההתגלות. אפשר אפוא לראות את מבנה הפסוק כך:

וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן	<-->	וְדָבַר ה' אֶל-מֹשֶׁה פְּנִים אֶל-פְּנִים
נָעַר		כְּאִשֶּׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ
לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל		וְשָׁב אֶל-הַמַּחֲנֶה

ההבדל הבולט בין שני האישים הוא התנועתיות שלהם. הראשון עוזב את אוהל מועד בתום ההתוועדות וחוזר למחנה, ואילו האחרון אינו מש מן האוהל. להישארותו של יהושע באוהל ניתנו כמה טעמים, ועל פיהם הוצגו לה נסיבות מתאימות.

יש שביארו שבהיעדרו של משה (ששב אל העם במחנה), שימש יהושע מעין שומר של 'אוהל מועד'.² אחרים הסבירו את נוכחותו של יהושע באוהל על רקע תיאור ההתגלות הנבואית של משה ודיבורו "פנים אל פנים" עם ה'.³ לדעתם, הפסוק מבקש להבליט את העובדה שעל אף קרבתו היתרה של יהושע למשה, אין הוא שותף בהתגלות המיוחדת של ה' למשה. הסברים אלו נותנים לתואר "נער" שניתן כאן ליהושע, משמעות של משרת, דהיינו מי שכפוף לאדונו ומסייע בידו בשירותים שונים. מכאן אפשר לחדד עוד הבדל בין משה ליהושע. הראשון נמצא במעמד גבוה,

¹ תוספתא סנהדרין פ"ד, ה; תלמוד בבלי, תמורה טז ע"א.

² בין החדשים שפירשו כך הם דורהם (J.I. Durham, *Exodus* [WBC 3], Waco 1987, p. 443); ע' חכם (שמות ב, בסדרת דעת מקרא, ירושלים תשנ"א, עמ' שכ) ומ' מרגליות (שמות, בסדרת עולם התנ"ך, ת"א 1993, עמ' 199).

³ ש"ד לוצאטו (פירוש שד"ל על חמשה חומשי תורה, ת"א תשכ"ו) וי' רייס ("בין יהושע 'משרת משה' למשה 'עבד ה'", תשורה לעמוס, אלון שבות תשס"ו, עמ' 291-314; עמ' 294).

ייחודי, וה' מדבר עמו באופן שוויוני כביכול, והשני, ה'נער', מעמדו נמוך.⁴ עם זה אין בפירושים אלה הסבר לצורך בהדגשה נוספת למעמדו הנמוך של יהושע באמצעות הכינוי "נער", לאחר שכבר כונה בסמוך "משרתו" של משה.

מפרשים אחרים ביארו את התואר "נער" כמציין את גילו הצעיר של יהושע,⁵ אך ביאורם חסר עדיין הצגה של תכלית ספרותית ראויה לציון פרט ביוגרפי זה.

א' הראל-פיש הראה הבדל נוסף בין שני חלקי הפסוק, בין ה"מחנה" ובין ה"אוהל". לדעתו, מבעד לניגוד מושגי זה משתקף הניגוד האישייתי שבין משה, אשר "יודע להתבודד באוהל אבל גם לשוב אל המחנה, כלומר גם היסוד הכריזמטי-עממי קיים אצלו", ובין יהושע, "המנהיג הממוסד והממושמע, שאינו מש מתוך האוהל".⁶

אני רואה לאמץ את נקודת מבטו של הראל-פיש, הרואה במעשה יהושע אקט חשוב הנובע מתודעה ברורה. עם זה נראה שהצגתו כמייצג דגם מנהיגות חלופי למשה מחמיצה את משמעות מעשהו על רקע שני אפיוניו בפסוק. לפי שעה יהושע הוא משרת ואיש צעיר למדי, "נער" שרק בעוד 40 שנה יהיה למנהיג.

לדעתי, כדי לעמוד על הוראת הפסוק יש לזכור את הקשרו במסגרת העלילתית של סיפור חטא העגל. שני האישים שנעדרו מן המחנה ושבו אליו בעיצומן של חגיגות הפולחן לעגל (לב:טו-יט) הגיבו לאירועים כל אחד בדרך אחרת. משה גילה פנים זועפות לעם בכמה צעדים,¹ אך נכון היה להמשיך לתווך בינו ובין ה', ואילו יהושע אינו מוכן לקשר עם הציבור החוטא ובוחר להסתגר.

ההבדל שבהתנהגותם נובע מההבדל הכפול ביניהם בתפקיד ובגיל. משה המנהיג נדרש למגע עם הציבור, ואילו יהושע 'המשרת' נדרש בשלב זה רק למגע עם משה. אך חשוב מזה הוא ההבדל בגיל שבין ה'איש' ובין ה'נער'. יהושע המוצג כבן הדור הצעיר, נוטה לשפוט את המציאות בחומרה, בכיקוריות חריפה, ולגבש תפיסת מציאות בגוני שחור ולבן. לפי שיפוטו, עתה העם שחור משחור ואין לו תקנה. אבל משה, בן הדור שמעליו, נוהג לראות את המציאות במורכבותה ובמבט מפויס יותר. אפשר להשוות זאת לתיאור המוכר של יציאתם של רשבי"ו ור' אלעזר בנו בשנית מהמערה שבה עסקו בתורה שנים רבות.² מתואר שם כיצד כל מקום שהיה מוכה על ידי ר' אלעזר (= נותן עיניו בו ושורפו) היה ר' שמעון מרפאו.

מסתבר שיהושע לא היה יכול לנקוט צעד זה אילו לא קיבל לכך הכשר עקרוני ממה. הרב, שחש שמשרתו-תלמידו אינו מוכן למפגש עם הציבור לאחר חטא העגל, פטר אותו מתפקידו המסורתי להצטרף אליו כמלווה בשובו למחנה. נמצא שלא אידיאל של דבקות ברב מודגם בפשוטו של כתוב זה, אלא אידיאל חינוכי אחר. משה מתגלה כמחנך דגול, ער לפער הדורות בין המורה לתלמידו ומאפשר לתלמידו הצעיר ממנו לבטא את עמדתו העצמאית.

עדי בלכר

דוקטורנט במחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב:

sub parasha-l firstname lastname כאשר *first-name* ו- *last-name* הינם

השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

⁴ ראו רייס המצביע על הבדל זה.

⁵ כך עולה למשל מהתרגומים הארמיים שתרגמו 'עולימא' (אונקלוס) ו'טלי' (ת"י). על המשמעים שהוצעו במחקר למילה "נער" כאן ראו: W.H.C. Propp, *Exodus 19-40*, v. 2A, (AB) New York 2006, p. 601. אהרליך (מקרא כפשוטו, כרך א, ברלין 1899) אימץ את מסקנתו של ראב"ע בפירוש הארוך, שבו שלל את האפשרות הפרשנית הזו על סמך הערכת גילו של יהושע באותה עת. להערכתו, יהושע היה כבן 50, אך אפשר שהמונה "נער" מכוון למי שגילו צעיר באופן יחסי. ואמנם בהשוואה למשה בן ה-80 גם בן 50 נחשב נער.

⁶ א' הראל-פיש ("אלדר ומידד מתנבאים במחנה": עיון סטרוקטוראליסטי במדבר י"א), עיוני מקרא ופרשנות, כרך ב, ר"ג 1986, עמ' 45-56, עמ' 52.

¹ כגון שבירת הלוחות בפומבי (לב:יט), הכרזת מלחמה על המשתתפים בפולחן העגל (שם כו-כח) והסתלקותו מן המחנה (לג:ז).

² בבלי, שבת לג ע"ב.